

KANLI YILLAR / KANDUU CILDAR (1935)

AALI TOKOMBAYEV (1904-1988)

GENEL BAKIŞ

Yazar Aalı Tokombayev Kırgızistan'ın Kemin bölgesi Kayındı köyünde 1904 yılında dünyaya gelir. 1922'de Taşkent'te bulunan Sovyet Parti okuluna girer. 1923-1927 yılları arasında Lenin Orta Asya Komünist Üniversitesinde öğrenim görür. Kırgızistan'ın ilk gazetesi Erkin Too'nun ilk sayısında "Oktyabrın Kelgen Kezi" (Ekimin Geldiği Zaman) adlı şiiriyle dikkatleri üzerine çeker. İlk şiir külliyatı 1927 yılında Lenin Tuuralu (Lenin Hakkında) adıyla Taşkent'te basılır. Hapis cezası alıp 1937 Kasım 1939 Haziran tarihleri arasında hapishanede kalır. A. Fadeev'in girişimleriyle hapishaneden çıkarılır. A. Tokombayev'in birçok eseri Rusça'ya, Ukraynaca'ya, Kazakça'ya, Tacikçe'ye ve Özbekçe'ye çevrilmiştir. 1945 yılında Halk Şairi ünvanı kazanır. 1967 yılında "Tan Aldında" (Şafak Sökerken) romanıyla Devlet Toktogul ödülünü kazanır. İki defa Lenin, üç defa Emek Kızıl Bayrak, birer defa Ekim Devrimi ve Altın Yıldız ödülleri kazanmıştır. Birkaç defa milletvekilliği yapmıştır. (Aamatov, 2008, 595)

Eser Aalı Tokombayev'in "Kanduu Cıldar" (Kanlı Yıllar) adlı romanı bazı Kırgız edebiyat çevreleri tarafından Kırgız edebiyatının ilk romanı olarak kabul edilir. Nitekim bu iki ciltlik manzum romanın ilk cildi Mukay Elebayev'in "Uzak Col" adlı romanından bir yıl önce 1935 yılında yayınlanmıştır. Eser 1937 ve 1940 yıllarında tekrar yayınlanmıştır. İkinci cilt "Tan Aldında" (Şafak Sökerken) ise ilk defa 1947 yılında yayınlanır. Yazar bu iki eseri 1962 yılında bazı bölümleri çıkararak ve yeni bölümler ekleyerek tekrar kaleme alır ve aynı isimle tekrar yayınlar. Tokombayev'in yayınlanma serüveni yaklaşık otuz yıl süren "Kanduu Cıldar" ve "Tan Aldında" adlı romanları o dönemi yansıtan önemli eserlerdir. Aalı Tokombayev'in bu eserlerinde Kırgız halkının 1916 yılında ayaklanması, ayaklanmanın başarısızlığa uğraması ve sonuç olarak halkın Çin'e göç etmeye mecbur kalması, ayaklanma sonrası yapılan göç esnasında başına gelen felaketler ve göçten sonra Çin topraklarında gördüğü zulümler anlatılır.

Tarihseh Arka Plan 20. yüzyılın ilk yarısında Kırgız romancılığı, daha doğru bir ifadeyle manzum roman türünün ilk örneğini Aalı Tokombayev "Kanlı Yıllar" adlı eseriyle vermiştir. Bu eser henüz doğmakta olan genç Kırgız edebiyatı için çok önemli bir eser olmuştur. Ayrıca Kırgız edebiyatında manzum roman türünün başat eseridir. (Subanbekova, 2017, 259) Romanın bazı bölümleri Rusça'ya çevrilmeye başladıktan sonra Rus eleştirmenler de kendi fikirlerini kaleme almışlardır. 1947 yılında ünlü çevirmen ve şair S. Lipkin Literaturnaya Gazeta'nın 25 şubat tarihli sayısında "Özgürlük ve Emeği Sevmek" adlı makalesinde eserle ilgili fikrini "Kanlı Yıllar" romanı Kırgız okurlarının elinden düşürmediği bir kitap oldu. Yazar romanın ikinci cildinde (Tan Aldında) Kırgız halkının ulu Rus halkıyla biraraya geldiğinde hayalini kurduğu özgürlüğe kavuşabileceği fikrini Kırgız halkının bilincine büyük bir hünerle işlemiştir." şeklinde ifade etmiştir. (Artıkbayev, 2003, 192)

ÖZET

Çarlık Rusya hakimiyeti altındaki Türkistan coğrafyasından gençleri ordusuna almak istemektedir. Bazı küçük gruplar buna karşı çıksalar da özellikle işbirlikçi yerli yöneticiler bu emri hemen yerine getirmek için seferber olurlar. Eserde Dungan halkının yöneticisi Çarlık Rusya'nın bu emrine uymayacağını belirtir, ancak ismi Bugay Molur olan bu yönetici hemen cezalandırılır ve hapse atılır. Akabinde Kırgız halkının yöneticileri Vali'ye özellikle yoksul ailelerden seçilmiş asker listelerini verir. Halk bu durumdan rahatsızdır, gençler buna karşı çıkar. Özellikle yoksul ailelerin oğullarını asker olarak vermesi toplumsal bir trajediye neden olur. Zenginler ise kendi oğullarını askere göndermemektedir, zenginler ve işbirlikçi yöneticiler Çarlık yöneticileriyle bir olup halka epey zulmetmektedir. Nihayet bir gün tüm bu haksızlıklara karşı halk ayaklanır. Ayaklanmanın ilk günlerinde Kırgız savaşçılar önemli başarılar da kazanır, ancak ayaklanmayı bastırması için gönderilen düzenli Çarlık ordularının elinde çok güçlü silahlar bulunduğundan bir süre sonra ayaklanma başarısız olur ve hem ayaklanan savaşçı gençler hem de sıradan insanlar apar topar tüm mallarını yanlarına alıp Çin'e doğru göç ederler. Göç kervanı büyük sıkıntılarla yola çıkar. Göç eden

insanları takip eden Çarlık Rusya askerleri halka acımasızca ateş eder, birçok insan hayatını kaybeder, cesetler yaklaşık kırk kilometrelik bir alana yayılır. Roman kahramanlarından Alımkul ve Er Cunuş kahramanlıkları ile öne çıkarlar, birçok insanın hayatını kurtarırlar. Kırgız halkı göç yolunda büyük trajediler yaşar.

KİŞİLER

Alımkul: Halkının bağımsızlığı için mücadele eden fedâkar bir karakterdir. Rusça bilir. Şairdir, ozandır; eserde sık sık ocak başında toplanan halk Alımkul'un hüznü türkülerini söyler. Türkülerde Alımkul *iyilerin* halkı mahkemeye vereceğini, eğer halk bir olup buna karşı çıkarsa *iyilerin* halka kötü bir şey yapamayacağını söyler. İyilerin kazdıkları kuyuya kendilerinin düşeceğini dile getirir. Kalabalık halk tıpkı göl gibidir. Sakinken bir çarşaf gibi, hiddetlendiğinde dalgalar her şeyi alıp götürür. Eserde Alımkul'un Nurcan'a ithaf ettiği aşk şiirleri de yer alır. Eserde birçok epizotta sesi duyulur. Çarlık ordusuyla yapılan göğüs göğse çarpışmalarda en ön saftadır. Çarpışmalardan sonra yakın arkadaşı Cunuş ve otuz adamıyla dağlarda saklanır. Neşelidir, en çetin şartlarda dahi sakinliğini koruyabilmektedir.

"Üç delikanlı şehit oldu yarasından. Kalanlar iyileştiler sağsalım, içinde cehennem ateşi yanmasına rağmen Alımkul neşe içinde ve gülmekte." (Tokombayev, 1991, 189)

Anlatıcı: Eserde anlatıcı yazarın kendisidir. Görüp başından geçen olayları tahkiye etmiştir. Bazı konularda kendi şahsi duygularını açıklamaktan çekinmez. Her fırsatta Rus halkıyla bir sorununun olmadığını, devrin Çarlık Rusya yöneticilerinin kötü ve vicdansız olduğunu dile getirir. Ürkün ayaklanmasında ayaklanıp ayaklanma başarısız olunca Çin'e göç eden halkın arasında yazar-anlatıcı da bulunmaktadır.

Er Cunuş: Er Cunuş Alımkul'un arkadaşı olarak önemli bir karakterdir. Cesurdur, en şiddetli çarpışmalara Alımkul ile birlikte girmiş, onunla birlikte omuz omuza Çarlık askerlerine karşı mücadele etmiştir. Halkın Çin'e göç etmesinde de önemli roller üstlenmiştir. Çarpışmalardan sonra morali bozulan Kırgız askerlerin moralini yükseltmek için uğraşmıştır. Neşesinden ve prensiplerinden taviz vermeyen güçlü bir karakterdir.

Kanat Han: Tokombayev'e göre Kanat Han tıpkı diğer ağalar gibi sadece kendisini ve yakınlarını düşünen biridir. Kanat Han ile ilgili yazılmış diğer eserlerde, özellikle bağımsızlıktan sonra kaleme alınan romanlarda Kanat Han halkının geleceğini düşünen, cesur, modern ve dürüst bir karakter iken, Kanlı Yıllar romanında Kanat Han işbirlikçi, halkını değil sadece yakınlarını düşünen ve insanları yarı yolda bırakan Panislamist ve Pantürkist bir karakter olarak anlatılır. Tokombayev'in Kanat Han'ı bu şekilde tasvir etmesi aslında şaşırtıcı değildir, çünkü Tokombayev Kanat Han gibi zamanında Çarlık ve Sovyet güçlerine karşı millî bir mücadele vermiş şahsiyetleri sakıncalı şahsiyetler olarak görmektedir. Eserde Er Cunuş'un şu sözleri fikrimizi destekler niteliktedir:

"Kanat'ın işte gördünüz tüm işini, yok etti birçok yiğidin keskin silahını, kandırdı alıcı kuşları av için, nasıl olur da ısınır böylelere insanın içi?"

"O (Kanat Han) verdiği sözleri tutmayıp görmezden geldi. Arkada kalıp birçok kişiyi kana buladı, tüm halkların zenginleri aynı şekilde korkaktır, bugün ben buna tamamen inandım." (Tokombayev, 1991, 192)

Pristav (Vali): Acımasız bir karakterdir. Gerçek hayatta yaşamıştır. Çarlık Rusya'nın Türkistan coğrafyasını sömürmesi ve halklar üzerinde otoritesini sağlamlaştırabilmesi için sert bir yönetim politikası izlemiştir.

Bugay Molur: Çarlık Rusya'nın asker toplama emrine ilk karşı çıkan Dungan lider.

Çolponkul: 18-45 yaş aralığındaki gençlerin isimlerini Çarlık ordusuna veren Kırgız lider.

Aşım: Halk ile her zaman birlikte olan, ayaklanmada öncü rol üstlenen kahramanlardan biri.

Gülcamal: Yoksul bir çiftçinin kızı. Köyün kanaat önderleri ona başlık parası karşılığında Tölö'ye verir.

Tölö: Güzel Gülcamal ile başlık parasını ödeyerek zorla evlenen toprak ağası. Kızın babasının dahi söz hakkı olmadan köyün aksakalları (kanaat önderleri) kızı Tölö'ye verirler. Tölö kızın babasını tehdit eder. Feodal, kaba ve tehlikeli biridir. Halk zoruyla Ürkün ayaklanmasında halk ile hareket eder.

Çolponkul: Solto boyunun önderlerinden. Eserde olumsuz karakter olarak yer alır.

Cantay: Solto boyunun önderlerinden. Eserde olumsuz karakter olarak yer alır.

Kıdır: Halkın yanında olan önderlerden biridir.

Kümüşay: Eski zamanlarda Koçkor'da ilk defa kuyu yapıp su çıkaran efsanevî yoksul kadın.

OLAYLAR

Valinin Asker İstemesi Romanda vaka Çarlık Rusya'nın bölgeye atadığı valinin (pristav) salona çıkıp onu sabırsızlıkla bekleyen boluş (*Sovyetlerden önce ve SSCB'de 1930'lu yıllara kadar bir idareci tarafından yönetilen bölge, nahiye. 2. Bu bölgenin yöneticisi.*) ve köy ağalarına Çarlık ordusuna verilecek askerlerin listesini istediğini tercüman aracılığıyla söylemesiyle başlar.

Bular Moguy Kabul etmiyor Dungan halkının yöneticisi Bular Moguy valiye herhangi bir liste vermeyeceğini, Dunganların Çinlilerden kaçtıklarını, ancak Ruslara da evet demeyeceklerini belirtir ve Dunganlara özgürlük verilmesini ister. Vali bu duruma sinirlenir. Tarihi kaynaklara göre de o dönemde Çarlık Rusya'nın asker toplama talebini ilk reddeden kişi eserde ismi geçen Dungan yöneticisi Bular Moguy'dur. Vali bir an önce Bular Moguy'un tutuklanıp Almatı'ya gönderilmesini emreder.

Çolponkul Kabul ediyor Çolponkul elindeki listeyi Valiye verir. Listede 18-45 yaş arasındaki insanların isimleri vardır. Bu isimler Çarlık Rusya ordusuna katılacaktır. Diğer yerli yöneticiler de elindeki listeleri Vali hazretlerine sunarlar. Yöneticiler yerli halkı zorlamaktadır askere alınmaları için. İtiraz edecek olanlar ya tutuklanır ya da sürülür. Halk korku içindedir. Çarlık Valisi halkı daha zorlamak için ortak karar alır yerli yöneticilerle birlikte. Böylece yerli yöneticiler kendi halkına ihanet etmiş olur.

İyiler (Zenginler) Mukay Elebayev'in Uzak Col romanında da karşımıza çıkan *iyiler* kavramı dönemin zengin yöneticileri için kullanılmıştır. Söz konusu iyiler eserlerde hep halkı ezen, kendi çıkarından başka bir şey düşünmeyen karakterler olarak karşımıza çıkmaktadır. Kanlı Yıllar romanında da iyiler halkı vergileri ödemezlerse, Çarlık ordusuna çocuklarını asker olarak vermezlerse mahkemeye vermekle tehdit eder.

Birlik Halk gerek Çarlık yöneticilerine ve gerekse işbirlikçi yerli yöneticilere karşı birlik olmak gerektiğini konuşmaya başlar. Halk bir olursa kötülüklerin ve zulmün üstesinden gelebilecektir. Ocak başında toplanan halk hüznü türküler seslendirdikten sonra bir olmak ve iri olmak gerektiğini dile getirir.

Vergiler 1914 yılında resmî verilere göre Kırgız halkı otuz bin ruble, bin adet kürk, on bin adet keçe çorap ve çadır başına bir ila üç som vergi vermiştir. Bu bilgi Broydo'nun "Kırgız Ayaklanması, 1916" adlı eserinde yer almaktadır. Romanın üçüncü bölümünün otuz dokuzuncu sayfasında bölüm başlığı olarak bu bilgiler yer alır. Kırgız halkını isyana sürükleyen unsurlardan biri de söz konusu ağır vergilerdir.

Zenginler Zenginler çocuklarını askere göndermek yerine mal-mülk vererek kurtulurlar. Fakirler ise en sevdiği oğullarını asker vermek zorundadır. Yazar sık sık zengin-fakir diyalektiğine vurgu yapar. Bununla birlikte isyan etme ihtimali olan, Çar'ın emirlerini yerine getirmeyip oğullarını saklayan ve vergi ver(e)meyenler *iyiler* tarafından fişlenmiştir. Halka yapılan zulmün haddi hesabı yoktur. Halkın en verimli toprakları ve sulama alanları elinden alınmıştır. Eserde sık sık bu duruma vurgu yapılır.

Direnmeye Hazırlık Halk yakında birtakım kötü olayların olacağını hissetmişçesine elindeki orak, kılıç, keser, balta, tırpan gibi kesici aletlerini ustalara götürüp tamir ettirmeye başlar. Kimileri sıırıkların ucuna süngü ve mızraklar yerleştirir. Bu durum halkın bilinçli olarak ayaklanmaya hazırlandığını göstermektedir. Tyan-Şan eteklerinde gür ormanın içinde şafak sökerken üzerlerine deri önlük giymiş usta delikanlılar silah yapmak için var güçleriyle çalışmaktadır. Demirci dükkanında halkla birlikte ateşi körükleyip demir döverler.

Dar Zaman / Halkın Yaşadığı Sıkıntılar Yazar eserinde dönemin Kırgız şiirinde bir akıma dönüşen "zaman" kavramına göndermeler yapar. Kırgız şiirinde özellikle Çarlık Rusya'nın Kırgız halkına yaptığı zulmü ve dönemin çalkantılı hayatını zaman başlığı altında terennüm etmiş şairler bulunmaktadır. Tokombayev de dönemin çileli hayatına vurgu yapabilmek için eserinin bir bölümüne *tar zaman* (dar zaman) adını vererek zamane şairlerine gönderme yapmaktadır. Yazar her bir bölüm başlangıcında dönemi özetleyen tarihî bilgiler vermektedir. Örneğin *tar zaman* başlıklı beşinci bölümde yer alan ve Broydo'nun kitabından alınan bilgiye göre Kırgızların toprağını satarak elde edilen sekiz yüz somluk miktarın civarın en ünlü ağalarından Özbekovların zimmetine geçtiği bilgisi vardır. Kimse bu durumdan şikayet edemez, zira onların halkı susturmak için gerekli güçleri vardır. Bu tür uygulamalar hayatı darlaştırır, zaman daralır, halk bunalır. Dar zaman başlığı buna vurgu yapar.

“Baktığımızda işte bu dar zamanda, endişelerin arttığı sıkıntılı zamanlarda, zavallı halk bu şekilde kan yutarak bir kabuk gibi katılaşmış yoruldu.” (Tokombayev, 1991, 61)

“Kırgızların hepsi epey ukdeli, haykırsam halkım ağlar, kıyamet günleri denkgeldi, düşman zulmeder ve ağlatır.” (Tokombayev, 1991, 65)

Soruşturma Yerli yöneticilerin ve Çarlık memurlarının taleplerine karşı boyun eğmeyen ve halkı bilinçlendirerek birleştirmeye çalışan Kırgız önderlere atıldıkları suçlamasıyla soruşturmalar açılır. Elbette bu bir iftiradır, amaç halka önderlik etmeye çalışanları tutuklayarak hapse atmaktır. İşin aslını sorup etmeden valilik mahkemesinde yargılayıp suçluları Sibiry'a sürmek ister. Kırgız gençler resmî evrakları imzalayacak yöneticilerin mühürlerine el koyar. Yöneticilerin toplantılarını yapmalarına engel olmaya başlarlar. Bu olaylar ayaklanmanın başlangıcını teşkil eder.

Ayaklanma Türkistan'ın birçok şehrinde Çar'a karşı ayaklanmalar başlar. Zenginler ve yerli işbirlikçilerin bir kısmı halka hoş görünmek için onlarla hareket ederken bazıları da kaçmayı yeğlemişlerdir. Semerkant'tan sıcak haberler gelmektedir. Kazaklar Almatı'da hazırlıklarını tamamlamışlardır. Merkin ve Çaldıbar'ı ise Kazaklar ve Kırgızlar kuşatmışlardır. Bu haberler halk arasında hızla yayılır. Taşkenti ise isyancılar ele geçirmişlerdir. (Tokombayev, 1991, 84) Kırgızların sağ kol boyları arasında en büyüğü olan Solto boyunun ileri gelenleri Çolponkul ve Cantay da Çar'ın buyruğunu yerine getirmiş ve asker vermek istemişlerdir. Anlatıcı Çolponkul ve Cantay'ı halkın yanında olmadıkları için eleştirmektedir. Öte yandan Kırgız edebiyatında çeşitli boylara mensup yazar ve şairler zaman zaman çekişmeli oldukları boyların ileri gelenlerini yazdıkları edebî eserlerde kıyasıya eleştirmekte veya kendi boylarının ileri gelenlerini mümkün olduğunca itibar sahibi yapmaya çalışmaktadır. Bu durum gerek halk arasında ve gerekse edebiyatçıları arasında zaman zaman çeşitli tartışmalara neden olmaktadır. Örneğin Kanlı Yıllar romanında Çolponkul ve Cantay kötü karakterler olarak yansıtılırken, başka bir romanda, özellikle bağımsızlıktan sonra yazılmış tarihi biyografik romanlarda bu kişiler olumlu karakterler olarak ele alınabilmektedir. Halk önderlerinden Kızır ve Kanat ise halkın yanındadır. Romanın ilerleyen sayfalarında Kanat Han için özel bir bölüm bulunmaktadır. Tarihî bir şahsiyet olarak Kanat Han Ürkün ayaklanmasında üstlendiği rolle ön plana çıkan yakın Kırgız tarihinin efsanevî kahramanlarından biridir. Ancak bu romanda olumsuz bir karakter olarak anlatılmaktadır.

Esirler Ayaklanmanın cereyan ettiği bazı bölgelerde bölge amirlerinden Grabanovskiy ile işbirliği yapan Kırgız yöneticilerin yardımıyla dağlık alanlarda 517 isyancı yakalanmıştır. Esir düşen ayaklanmacılar Bışkek şehrine yaklaşık kırk kilometre uzaklıkta bulunan Aksu ilçesindeki ilçe merkez yönetim binasında bulunan nezarethaneye atılmışlardır. Burada Aksu'da yaşayan Rus göçmenler tarafından insanlık onuruna sığmayacak şekilde aşağılanmışlar ve dövülmüşlerdir. Poltavskiy adlı yönetici “Eski yabaları almak gerekirdi, dün yeni yabaları Kırgızlar üzerinde kırdım.” (Tokombayev, 1991, 103) şeklinde beyanda bulunarak yaptıkları zulmü adeta özetlemiştir.

Yüz Yüze Çarpışma Kırgızlar Rus göçmenlere saldırmaya başlamasıyla ayaklanma hem daha geniş bir alana yayılır hem de şiddetlenir. Vali Folbaum birliklere “Toplanan Kırgızları yok edip köylerini yakın!” telgrafi gönderir. Ayaklanmanın Isık Göl kısmında ayaklanmacılar yüz yetmiş tüfek ve yaklaşık kırk bin mermi ele geçirir. Bunu bölgelere dağıtırlar. Ayaklanmanın şiddetlendiği noktalarda göğüs göğse, yüz yüze çarpışmalar meydana gelir. Varlıklılar ve köy ağaları halka dağıtılan silahların bir kısmını kendilerine almak ister, halk arasında huzursuzluk çıkar. Bazı yiğitler silahlarını ağalara vermez, gerçek bir halk kahramanı gibi davranırlar. Öte yandan Ancıyan bölgesinden Cumgal üzerinden çok sayıda asker bölgeye sevk edilir. Aleksandır ceza birlikleri Şamşı ve Koçkor vadileri arasında sıkışan Kırgızlara büyük darbe vurur.

Kanat Han'ın Liderliği Eserin on üçüncü bölümü Kanat Han'a ayrılmıştır. Kanat Han eserin kahramanlarından biri olmakla birlikte, gerçek hayatta yaşamış ve Ürkün ayaklanmasının liderlerinden biri olmuş, ayaklanma başarısız olunca tutuklanıp Almatı'da hapis cezası çekmiş bir şahsiyettir. Kanat Han'ın hayatını anlatan biyografik romanlar da Kırgız edebiyatında bulunmaktadır. Kanat Han'ın Ürkün ayaklanmasında halkına önderlik etmesi ani başgösteren bir refleks değildir. Kanat Han yıllarca Ruslara karşı isyan etme amacı gütmüş ve sabırla bu anı beklemiştir. Uygun şartlar oluştuğunda da ayaklanan halka önderlik etmiş, ancak birlikleri Çarlık Rusya ordusuna karşı koyamamış ve esir düşmüştür. Kanat Han'ı kendilerine önder olarak seçenler ayaklanan insanların kendisidir. Vatansever birçok Kırgız genci savaşa hazırlanır, tüfekler, mızraklar, kılıçlar toplanır, en iyi atlar seçilir ve gruplara ayrılırlar. Bölgeye daha önce göç eden Rus halkın Çarlık ordusuna katılması, bazı Kırgızların taraf değiştirmesi, askeri

malzeme eksikliği gibi faktörler sebebiyle ayaklanma başarıya ulaşamaz. Çarlık askerlerinin ellerinde modern silahlar vardır ve bu orduya karşı koymak oldukça zordur, bu yüzden ayaklanmacılar geri çekilir. Kanat Han çaresiz kalır ve esir düşer.

Kanat Han'ın eserde çarpışmalardan önce söylediği bazı sözleri ilgi çeker. Bu sözler Tokombayev'in Kırgız ve Türkistan tarihine, Türk dünyasına ve İslam alemine bakışıyla ilgili ipuçları da barındırır, zira Kanat Han ile ilgili yazılmış diğer eserlerde Kanat Han'a ait bu tür sözler yer almaz. Tokombayev Kanat Han'ı Türk ve İslam âlemine yakın bir karakter olarak görmektedir. Bu durum bir yandan iyi bir yandan ise dönemin Sovyet değerleri göz önüne alındığında iyi değildir. Yakın Türkistan tarihinin birçok kahramanı Sovyetler döneminde feodal, gerici ve hain olarak damgalanmıştır. Tokombayev aşağıdaki satırlarla 1930'lu yılların Sovyetler Birliği'nde Kanat Han'ın Pantürkist ve Panislamist fikirlere sahip olduğunu göstermek ister gibidir.

“Bizden önce kalabalık bir halk vardı, ecdadımız da bizler gibi yaşadı. Tagay adlı büyük atamız da yaşadı ve biz onun açık torunlarıyız.” (Tokombayev, 1991, 170)

“Kadim atalarımızın yolundan gidip, kâfirlerin bayraklarını yıksak. Türkistan'ın erleri diye bilinsek, gayretli Timur gibi üstün olsak.” (Tokombayev, 1991, 170)

“Halkım siz bilmiyorsunuz Osmanlı Türklerini. Bilseniz onlar da Kırgızlar gibi. Çarkımbay İstanbul'da eğitim gördü, halkın örf adetlerini öğrendi.” (Tokombayev, 1991, 170)

“Biz de Türk atanın evladıyız, geri kalmamamız gerekirdi. Halka ve dine benim kadar hizmet edecek biri Kırgızların hangi yerinde vardır?” (Tokombayev, 1991, 170)

“Din için kurban olsun canım diyorum. Halkımız eğitim görsün. Kalabalık halkımız ayaklandığında cefa çekerek halkımın yanında olayım.” (Tokombayev, 1991, 170)

“Bu iş sıradan insanların yapacağı bir iş değil. Bunu bilen kadere işe yaramaz iş demez. Allah'ın buyruğuyla olan işi kula yapması için sadece tavsiye veriyorum.” (Tokombayev, 1991, 171)

Yazarın Kanat Han'ı bu şekilde tasvir etmesi aslında Tokombayev'in onu dönemin ideolojik kriterlerine göre olumsuz bir karakter olarak gösterme çabasından başka bir şey değildir. Yazara göre Panislamist ve Pantürkist fikirlere sahip olan kişiler Kırgız halkını sırtından bıçaklamaya hazır kişilerdir. Nitekim Tokombayev Kanat Han'ın Kırgız halkını yarı yolda bırakıp yakınlarıyla kaçtığını iddia etmektedir.

Goc / Çin'e Kaçış Ayaklanma başarısızlıkla sonuçlanınca halk yanına alabileceği bütün eşya ve hayvanlarını alarak yola çıkar. Tarihte iz bırakacak, Kırgızların var olma mücadelesinin en önemli delillerinden biri olan çileli kaçış başlamıştır. Ürkün ayaklanması sonucu Çin'e kaçış Ürkün ayaklanmasını konu edinen hemen tüm edebî eserlerde yer alır. Ürkün konulu eserleri kaleme alan sanatçıların bir kısmı Çin'e kaçan halkın arasında da yer aldığı için Ürkün konulu edebî eserler biyografik/otobiyografik özellikler de gösterir ve sanatçılar gördüklerini tüm çıplaklığıyla eserlerinde tahkiye eder. Kanat Han ve ailesi de halk ile birlikte Çin'e göç etmek isterler. Ancak ailenin bir kısmı göçe katılsa da bir kısmı katılamaz.

Tokombayev Kanat Han ve ailesinin Çin'e kaçan kalabalık halkın içinden kurnazlıkla ayrıldığını bu şekilde isyan eden insanları yarı yolda bıraktığını, Kanat Han'ın aslında Pantürkizm ve Panislamizm gibi zararlı fikirleri olan feodal ve kötü bir lider olduğunu, Kanat Han'ın halkını satan biri olduğunu ifade etmeye çalışır:

“Kalabalık göç umursamadan geçip gitti, diğerleri hızlanıp sonra gidiverdi. O gidenler Kanat Han'ın kendi adamları, belli etmeden haber alıp ayrılıverdi.” (Tokombayev, 1991, 179)

Öte yandan halk Talaa Bulak, Buçuk ve Ortok Too adı verilen yerlerden geçerek Çin'e doğru yol alır. Tokombayev Çarlık Rusya askerlerinin Kırgız halkına yaptığı zulmü birçok satırda dile getirmesine rağmen şu satırlar Kırgız halkına yapılan soykırımı göstermesi bakımından dikkatleri çeker:

“Askerler, kurtlar gibi soykırım yaptı. Yiğitlik taslayarak akan kana iyice doydu; kadınlarla oynuyorlar, ellerinden küçük çocuklarını alarak.” (Tokombayev, 1991, 181)

“Yaşlı kadınlar, ihtiyar adamlar, kadınlar, çocuklar daha niceleri, suçsuz günahsız kanlarını döktüler. Aileler parçalandı, buna Kümüşay da kanlı gözyaşlarını döktü.” (Tokombayev, 1991, 182)

Karakol Dağlarında Katliam Isık Göl bölgesi Karakol şehri dağlarında Çarlık birlikleri yüzlerce Kırgız'ı katletmiştir. Kırgızların göç ettiği yerleşim birimlerinden biri olan Pokrovka'da yaklaşık sekiz yüz Kırgız çadırı ateşe verilir. Alımkul ve Cunuş'un başını çektiği otuz kişilik savaşçı grup da bu dağlardan geçmektedir. Göç ederken halk çok zorlanır, insanlar yakınındakileri bulamaz, hayvanlar ürkmüştür, zaman zaman sağa sola kaçırlar. Çocuklar ağlar, anneler çocukları doyurmak için çok çaba sarfeder; tam bir kaos ortamı içinde insanlar göç ederler. Göç kervanı Tüp ve Örüktü'den geçer. Silahların önemli bir kısmı varlıklıların elindedir, sıradan insanların elinde herhangi bir ateşli silah bulunmaz, sıradan insanların ellerinde daha çok mızrak ve kılıç bulunur. Otomatik tüfekleri olan Çarlık askerleri izini sürdükleri halka yakınlaşıp otomatik tüfeklerle ateş açarlar. Alımkul ve Cunuş'un başını çektiği isyancılar karşılık verir. Çatışmalar çok şiddetli cereyan eder. Yazar Çarlık askerlerinin gerçekleştirdiği soykırımı şu satırlarla özetler:

"Kan yeryüzüne on kilometre boyunca aktı. Karakol ve Çuy bölgesindeki soykırım on kilometreye yayıldı. Kanlı savaşın getirdiği ziyanın haddi hesabı yok. İki bölgenin halkı kırıldı, sayısız çocuk yetim kaldı, sayısız kadın dul. (Tokombayev, 1991, 206)

Yaklaşık yirmi dört saat süren çatışmalar sonucu Karabatkak'dan Santaş'a kadar aradaki Tüp bölgesi dahil yaklaşık kırk kilometrelik alanda çatışmada hayatını kaybeden Kırgızların cesetleri yayılır. Çatışma sonrası alandaki görüntü yazar tarafından şu şekilde tasvir edilir:

"Böylece hunhar canlılar iyice doydular, zavallı halk steplerde leş oldu. Kurtlar, akbabalar ne bulurlarsa yediler, ne yapayım bunca iti, kuşu!" (Tokombayev, 1991, 216)

Halk binbir güçlükle Ak Ögüz geçidinden geçer ve Çin'e topraklarına ulaşır, ancak orada da kendilerini başka sorunlar beklemektedir.

TEMALAR

Kahramanlık Alımkul ve Er Cunuş'un Çarlık Rusya birliklerine karşı verdiği mücadele tam bir kahramanlık örneğidir. Kısıtlı imkânlarla düzenli Çarlık Rusya ordusuna karşı savaşmak sadece kahramanların gerçekleştirebileceği bir iştir. Savaş meydanlarında da kahramanlıklarını tüm boyutlarıyla gösterirler. Alımkul ve Er Cunuş dönemin şartlarına göre çok iyi bir askerî donanımına sahip Çarlık ordusu askerleriyle kıyasıya çarpışır. Savaş sahnelerinde gösterilen kahramanlıkları yazar şu şekilde betimler:

"Tüfeğin kundağından tutup, Alımkul etrafı yakıp yıkarak titreterek gidiyor. Bir askerin kılıcı ile saldırısında Er Cunuş şahin gibi yetiştii."

"Ulaştı ve o askeri çekerek aldı, sürükleyerek o askeri Alımkul'a götürdü. Ensesinden yakalanan avın kartalın pençelerinde öldüğü gibi, o asker öldü."

"Bir asker atın bağına yanaştı, kılıcı Alımkul'a salladı. Alımkul aceleyle kılıcını askere salladı, o asker eyerinden yere düştü."

"Alımkul'un başından kıpkırmızı kan akıyor, bir fıskiye gibi fışkırarak aktı kan. Er Cunuş dönene kadar bir asker Alımkul'a yetiştii." (Tokombayev, 1991, 175)

Genel olarak Aalı Tokombayev Kırgız halkının kahraman bir halk olduğunu, aslan gibi yüreği olduğu ve Spartaküs'ün bileği gibi güçlü olduğunu dile getirir:

"Kurumlanan Spartak gibi bilekleri var, ateşten korkmayan aslan gibi yüreği var, gayretli halkın içinden kahramanlar çok çıkarmış ya, kendince hiç kurumayacak asırlık bir çınar." (Tokombayev, 1991, 217)

Göç Kanlı Yıllar romanında da tarihi gerçeklik olan Ürkün sonrası mecburî göç bir tema olarak yer alır. Göç esnasında ve sonrası büyük yıkımlar yaşayan Kırgız sanatçılar tüm bu süreci gerek halk edebiyatı ve gerekse modern edebiyat ürünlerinde işlemişlerdir. Ürkün konulu tüm eserlerde göç bir tema olarak yer alır. Tokombayev de ayaklanma başarısızlıkla sonuçlanınca halkın arasında Çin'e göç etmiş, tüm yaşananlara bizzat şahitlik etmiş bir sanatçıdır.

"Silahsız göç üstünde kadınlar çocuklar, bir faydası dokunmayan ihtiyarlar, nasıl buna dayansın sürekli tir titredi taze canlar." (Tokombayev, 1991, 181)

Çarlık Politikaları Çarlık Rusya'nın bölge halkıyla ilgili hiçbir ekonomik ve kültürel programı olmadığı için halk Çarlık tarafından bölgeye gönderilen yöneticiler ve onlarla işbirliği içinde olan yerli

yöneticiler tarafından sürekli sömürülmektedir. Bu yöneticiler istedikleri zaman halkın malına el koyabilmektedir. Atlarını ve diğer hayvanlarını ellerinden alabilmektedir. Ayrıca halktan ağır vergiler de toplanmaktadır. Tüm bunların üzerine her haneden asker toplanması kararı alınınca Kırgızlar ayaklanmışlardır. Bu ayaklanma Ürkün adıyla bilinir. Her haneden bir asker alınma kararı adeta bardağı taşıran son damla olmuştur ve halk isyan etmiştir. Ancak bu isyan Çarlık güçleri tarafından acımasızca bastırılmıştır.

Çarlık Rusya'nın gönderdiği yöneticiler bölge halkını acımasızca yönetmektedir. Ancak eserde Çarlık politikaları Çarlık Rusya ordusunun Kırgızları askere almak istemesiyle belirginleşir. Kanlı Yıllar romanında vaka askere alınacak gençlerin isimlerinin olduğu listenin vali tarafından istenmesiyle başlar. Dungan yönetici herhangi bir liste vermeyeceğini söylediği için Almatı'da hapse atılır, Kırgız yerli yöneticiler ise listeleri valiye verirler.

Tarih Kanlı Yıllar romanı Kırgız edebiyatında tarihî roman olarak kabul edilmektedir. Edebiyat ve tarih, sosyal alanda yer alan, birbiri ile bağlantılı, ancak aynı zamanda farklı iki bilim dalıdır. Roman sanatı üzerine çalışmalarıyla tanınan Şerif Aktaş roman ile tarihi kesin çizgileriyle birbirinden şöyle ayırır: “En gerçekçi olduğu iddia edilen edebî eserler dahi yaşanmış değil, gerçeğe uygun olanı dikkatlere sunar.” (Aktaş, 1991, 14). Tarihî roman türüyle ilgili yapılmış tanımların ortak noktası tarihî romanların geçmiş zamana odaklı fiktif bir anlatı olduğudur. Tural ise tarihi romanla ilgili fikrini şu şekilde özetler: “Yazarı tarafından gözlenmemiş bir devri, tarihî hakikatlere sadık kalarak anlatan romanlara tarihî roman adı verilir.” (Tural, 2003, 241). Tural'ın “yazarı tarafından gözlenmemiş bir devri” ifadesi, Kırgız edebiyatı çerçevesinde düşünüldüğünde, tartışma konusu oluşturur. Ayrıca Tural tarihte yaşanmış vakanın zamanın mührünü yemesi gerektiğini de belirtir. Örneğin Kırgız tarihinde önemli bir yeri olan 1916 Ürkün isyanına bizzat katılıp halkla birlikte Çin'e göç eden Kırgızların arasında yer alan yazar ve şair Mukay Elebayev Uzak Col adlı romanında bu olayı kendi ailesini merkez alarak anlatmıştır. Uzak Col Kırgız edebiyatında bazı çevreler tarafından tarihi roman olarak nitelendirilmiştir. Ancak bizim fikrimize göre Uzak Col ve aynı durumda olan Kanduu Cıldar gibi yazarlarının gözlemlediği olayları anlattığı romanlar tarihî roman özellikleri taşımamaktadır. Ancak ne olsa da Tokombayev'in aşağıdaki satırlarda belirttiği gibi bu eserler “tarihten bir damla gerçeklik”tir, ve halkın bu gerçekleri edebî eser olarak okuması ve gelecek nesillere aktarması gerekir.

“Tarihten bir damla gerçek hatıra, bu kitap halka bir kitabe. Nerede ve nasıl yetiştik diye, geçmişi görüp hatırlasın diye, çileler çekmiş bir halkız diye, halkım öğrensin tüm bunları diye...” (Tokombayev, 1991, 19)

KAYNAKÇA

Aamatov, M.A. (2008) Kırgız Respublikasının Cazuuçuları, Bişkek.

Aktaş, Ş. (1991) Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş. 2. Baskı. Ankara: Akçağ Yay.

Artıkbayev, Kaçkınbay (2003) Aalı Tokombayev. Bişkek.

Subanbekova, A.M. (2017) “Kırgız Poeziyasındaki Ir Menen Cazılğan Roman Janrının Önüğü.” İzvestiya Vuzov Kirgzstan, No1. Bişkek.

Tokombayev, Aalı (1991) Qanduu Çıldar (balqa). Kanduu Cıldar. Bişkek.

Tural, S. (2003) Tarihi Roman ve Atsız'ın Tarihi Romanları Üzerine Düşünceler. Zamanın Elinden Tutmak. Ankara: Yeni Avrasya Yay.